

1997) Balkanlar'dan Basra körfezine, Rusya steplerinden Mısır'a uzanan imparatorluğun başşehri İstanbul bir çağ dönümünü izleyecek yeni günlere hazırlanmakta olan bir şehir biçiminde resmedilmiştir. Yerasimos'un hemen bütün kitapları hem Türkçe hem Fransızca yayımlanmış, ayrıca birçok derginin yayın kurulunda yer almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Tülay Artan, "Benim Tanıdığım Stefanos Yerasimos: Bir İstanbul Tarihçisi", *Toplumsal Tarih*, sy. 144, İstanbul 2005, s. 64-73; Cânâ Bilsel, "Stefanos Yerasimos'un Kent ve Şehircilik Tarihinde Açtığı Yeni Ufuklar Üzerine: Bir Mekânbilimcinin Zamanda Yolculuğu", *İstanbul*, sy. 55, İstanbul 2005, s. 16-24; Pierre Chuvin, "Bir İnsan... Bir Kent: Stefanos Yerasimos ve İstanbul" (trc. Pınar Dost), a.e., s. 27-31; Nora Şeni, "Kozmopolit Bir Bilge: Stéphane Yerasimos" (trc. Ece Gürel – Merve Gürses), a.e., s. 34-35; Pierre Pinon, "Akademik Ortamda Paylaşılan Bir Yaşam: Yerasimos ile Yirmi Yıl" (trc. Thomas Ferdinand Berchtold), a.e., s. 36-41; Derin Öncel, "Zorlu Bir Araştırma Servüveninin Doktora Tezine Dönüşme Sürecinde Stefanos Yerasimos", a.e., s. 42-47; Nicolas Vatin, "İstanbul Mezarlıklarında Ortak Çalışmalarımız: Stefanos Yerasimos ile Anılarım" (trc. Thomas Ferdinand Berchtold), a.e., s. 50-55; Semih Vaner, "Büyük Rum'u Kaybettik" (trc. Thomas Ferdinand Berchtold), a.e., s. 56-57.

TÜLAY ARTAN

YERGÖĞÜ

Romanya'da Tuna kıyısında tarihî bir şehir.

Bükreş'in 65 km. güneyinde Tuna nehrinin sol kıyısı üzerinde bir liman şehridir. Bugün Giurgiu adıyla bilinir. Kaynaklara göre Doğu Roma İmparatoru Iustinianos (527-565) tarafından Theodorapolis adıyla kuruldu. 600 yıllarında ortadan kalktığı belirtilen şehrin daha önce de bir küçük yerleşme yerinin (Golyamo) bulunduğu anlaşılmaktadır. Şehir XIV. yüzyılda Cenovalılar'ın ticarî kolonisi olarak yeniden teşekkül etti, buraya Cenova (Ceneviz) Cumhuriyeti'nin mukaddes hâmisî San Giorgio'nun adı verildi. Ardından Giorgio / Giurgiu diye anıldı. Osmanlılar bu adı Yergöğü / Yerkökü / Yerkövü / Yerköki şeklinde okunacak bir imlâ ile kaydettilerse de bunu nasıl telaffuz ettikleri tam olarak belli değildir. XV ve XVI. yüzyıllara ait bazı Osmanlı belgelerinde Tuna'nın sağ kıyısında Yergöğü'nün karşısında bulunan Rusçuk (Ruse) için "Yergöğü beri yaka", Giurgiu için de "Yergöğü öte yaka" ifadeleriyle iki ayrı Yergöğü'nden söz edilir. Burası muhtemelen Tuna nehrinde Osmanlılar'ın dayandığı dinî ve fikrî bir uç hattına işaret ediyordu.

Giurgiu meskûn bir yer olarak ilk defa 1394'te *Codex Latinus Parisinus*'ta geçer. İkinci kayıt 1403 yılına aittir. Bu yerleşme birimi önündeki adada yer alan küçük kaleden ilk defa 1409'da söz edilir. Asıl Eflak toprağındaki büyük kale Çelebi Mehmed tarafından değil Eflak Voyvodası I. Mircea ("cel Batran" / Koca Mircea 1386-1418) tarafından yaptırıldı. Hatta inşaatın masraflarının tuz satışıyla sağlandığı rivayet edilir. Bu kale son araştırmalara göre 1417'de değil 1420'de Osmanlılar'ca ele geçirildi. Dobruca da aynı yılda Osmanlı topraklarına katıldı. Ayrıca Tuna'nın sağ kıyısındaki Turnu (Kule / Holovnik) ve Orşova (daha sonra Fethülislâm) ilhak edildi. 1427'de Eflaklılar Giurgiu Kalesi'ni geri aldı. Ancak 853'te (1449) burası tekrar Osmanlı kontrolü altına girdi ve XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı tahrir kayıtlarında yer aldı. Bazı kaynaklara göre ise burada kesin Osmanlı idaresi 952'de (1545) tesis edildi. Yergöğü merkez olmak üzere etraftaki yirmi beş köy dahil edilerek şehir bir kaza haline getirildi. XVI. yüzyılın sonundaki büyük savaşlar sırasında Yergöğü bazı olaylara sahne oldu. 1595 Ekiminde Eflak'tan dönen orduyu takip eden akıncılar burada Eflak Voyvodası Mihail'in baskınına uğradılar.

1659'da Eflak Voyvodası III. Mihnea'nın isyanı sırasında Yergöğü Kalesi ateşe verildi. 12 Eylül 1771'de Ruslar'ın Yergöğü'ne saldırısı buradaki kuvvetlerce önlendi. Küçük Kaynarca Antlaşması'na esas teşkil eden ilk mütareke burada yapıldı. 1787-1792 Osmanlı-Rus ve Avusturya savaşları döneminde Avusturya kuvvetleri 8 Haziran 1790'da Yergöğü'ye kadar indilerse de Osmanlı askerleri tarafından geri püskürtüldüler. 19 Eylül 1790'da Zıştovi Antlaşması öncesi Osmanlı-Avusturya savaşlarını sona erdiren mütareke de burada yapıldı. Bu savaşlar dolayısıyla kaleye büyük önem verildi, kale Tuna savunma hattında belirleyici bir yere sahip oldu. 1789-1790'da esaslı bir tamir gördü (BA, D.BŞM, nr. 5721). Yergöğü 27 Eylül 1810'da Ruslar'ın eline geçti. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı neticesinde Edirne Antlaşması'na göre (2-14 Eylül 1829) İbrâil ve Kule / Turnu ile Eflak Prenslığı'ne bırakıldı. Eflak Voyvodalığı ile Osmanlı Devleti arasındaki sınırı Tuna nehri teşkil ediyordu ve Yergöğü askerî istihkâmı tamamen yitirilmişti. Bu kale dört köşeli olup çeşitli kapıları vardı ve etrafı hendekle çevriliydi. Kale içinde Çelebi Mehmed Camii bulunuyordu. Evliya Çelebi 1651'de burada 300 askerin bulunduğunu bildirir. Kalenin daha sonra ar-

tan stratejik önemi bu sayının artmasını sağladı. 1828-1829 savaşı öncesi sadece topçu sayısı 213'ü buluyordu (BA, KK, nr. 4834). Yergöğü 1854'te Osmanlı-Rus savaşı sebebiyle Osmanlılar için yeniden önem kazandı. Aynı yıl Silistre muhasarasının ardından Ruslar Bükreş'i istilâ ettiler, ancak Yergöğü'nde Osmanlılar'ca bozguna uğrattılar. Ruslar geri çekilirken Yergöğü'nün depolarını yaktılar.

Osmanlı idaresinde Yergöğü kazası Niğbolu sancak beyliğine bağlı idi. Evliya Çelebi'ye göre Yergöğü kadısının yevmiyesi 150 akçeydi. Eflak Voyvodalığı ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerde Yergöğü kadısı önemli bir yere sahipti. 1715'te Eflak Voyvodası Ştefan Cantacuzino'nun Dîvân-ı Hümâyûn'a yolladığı arzında Yergöğü kadısının Eflak kesiminde müslümanlarla gayri müslimler arasındaki davaları görmekle vazifeli olduğu belirtilir (BA, A.DVN, Dosya 692/62). Ayrıca Yergöğü kadısı Eflak'ta İstanbul için satın alınan erzak fiyatlarını kontrol ederdi (BA, A.DVN, Dosya 653/73). Kasabanın Osmanlı dönemindeki nüfus durumu hakkında XVI. yüzyılın ilk çeyreğine ait bilgiler mevcuttur. 937'de (1530) düzenlenen bir icmal defterinde "kal'a-i Yergöğü öte yaka" şeklinde anılan Kasabanın varoşunda oturan müslüman ve gayri müslim nüfusun Eflak tarafında kalması dolayısıyla avâzır türü vergilerden muaf tutulduğu belirtilmişti. Bunların görevi herhangi bir saldırı karşısında kaleyi korumak ve tamirini gerçekleştirmektir. Kasabada kırk bir hâne, yirmi bekâr erkekten oluşan müslümanlarla 118 hâne, seksen bekâr erkekten meydana gelen hıristiyan nüfus kaydedilmişti. Bu rakamlara göre kasaba 800'ü bulan sivil nüfusa sahipti ve bunun 200 kadarını müslümanlar teşkil ediyordu. Kaledeki muhafızlarla bunların aileleri de hesaba katıldığında müslüman nüfusun bundan daha fazla olacağı tahmin edilebilir. Kasabanın vergi hâsılatı 30.600 akçe dolayındaydı. Ayrıca kaledeki silâhlar teker teker belirtilmişti (370 *Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri*, II, 560-561). Bundan bir asır sonra Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiler dikkat çekicidir. Ona göre 1061'de (1651) kalenin doğusundaki varoşta tahta örtülü 600 güzel ev vardır. Bu durumda toplam nüfusu 3000 civarına ulaşır. 3000-4000 dolayında olduğu kaydedilen bu rakam 1595'teki nüfus verileriyle uyuşur. 1108 (1696-97) yılına ait cizye defterine göre bütün kazanın cizye veren gayri müslim sayısı 4229'dur (BA, KK, nr. 3821). Buna göre kazada 17.000 dolayında nüfus vardır. Bunların

YERGÖĞÜ

çoğu Eflaklı idi. Müslüman nüfus daha çok şehirde toplanmıştı ve asker, tüccar, esnaftan oluşuyordu. Evliya Çelebi'ye göre Yergöğü kasabasında bir hamam, ayrıca yetmiş seksen dükkân mevcuttur, iskelesi de büyüktür. Daha XV. yüzyılın sonu ve XVI. yüzyılın başlarında Yergöğü İskeleyi'nin hayli faal olduğuna dair kayıtlara rastlanir (BA, MAD, nr. 30). Buradan elde edilen gelirden saray mensuplarına tahsisat ayrılmıştı. Tuna defterdarlığı teşekkül edince gelirleri oraya bağlandı. 1000 (1592) yılında Yergöğü İskeleyi, yakınındaki Tutrakkan ile birlikte mukâtaaya verilmişti (BA, KK, nr. 1774/11).

1829'da Edirne Antlaşması'na göre Yergöğü kasabası ve kazası Eflak Prensiği'ne terk edilmiş, ancak bazı Türkler'in gayri menkulleri şehirde kalmıştı. Romanya'nın bağımsızlığını ve bu ülkeye Dobruca'nın katılmasını onaylayan Berlin Kongresi'nden (1878) bir süre sonra Osmanlı Devleti ile Romanya arasında yapılan anlaşma gereği Romanya'da kalan gayri menkullerin tesbiti amacıyla İstanbul Hariciye Nezâreti bünyesinde Romanya Muhacirîn Komisyonu kuruldu. Bu komisyon Yergöğü'deki malların durumuyla da ilgilendi. Evliya Çelebi burada Çelebi Mehmed Camii'nden başka Şeyh Uryan Mehmed Dede ve Rusçuklu Kâtib Emânî Çelebi'nin ziyaretgâhlarından söz eder. Şehirde günümüze ulaşan bir Osmanlı eseri yoktur. Yergöğü bugün önemli bir sanayi (gıda ve halı sanayii) ve liman şehridir. 1869'da demiryolu ile Bükreşe bağlanmış, 1954'te Rusçukla da iki katlı bir köprüyle demiryolu ve karayolu bağlantısı kurulmuştur. 2002 istatistiklerine göre şehrin nüfusu 70.000 dolayındadır, halkın % 96,5'i Romen'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri: 937/1530 (nşr. Ahmet Özkılıç v.dğr.). Ankara 2002, II, 560-561; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 314-315; M. Guboğlu – Mustafa A. Mehmet, *Cronici turcești privind Târile Române*, București 1974, II, 35 vd.; M. Maxim, "Documente turcești privind Kazaua Giurgiului în secolul XVI", *Ilfov-file de Istorie*, București 1978, s. 187-194; a.mlf., "Ottoman Documents Concerning the

Wallachian Salt in the Ports on the Lower Danube in the Second Half of the Sixteenth Century", *RESEE*, XXVI/2 (1988), s. 113-122; a.mlf., "Tuna-i Amire. L'organisation financière et militaire du Danube ottoman aux XVIe et XVIIe siècles à la lumière de documents ottomans inédits", *Romano-Turcica*, I, İstanbul 2003, s. 75-82; Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, İstanbul 1994, VIII, 500-501; A. Popescu, "Giurgiu -San Giorgio- Yerköğü", *Prinos lui Petre Diaconu la 80 de ani*, Braila 2004, s. 601-608; P. Cernovodeanu, "Cetatea Giurgiului. Studiu istorico-militar", *Studii și materiale de muzeografie și istorie militară*, sy. 2-3, București 1969-70, s. 70-167; V. Ciocaltan, "Competitia pentru controlul Dunării Inferioare", *Revista de Istorie*, XXXV/10-11, București 1982, s. 1088-1099, 1191-1203.

MIHAI MAXIM

YERLİ KULU

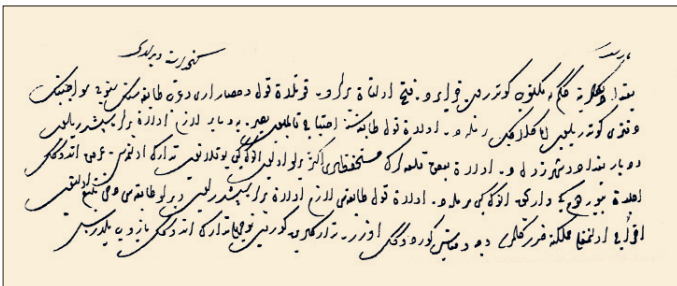
Osmanlılar'da
eyalet askeri olarak hizmet veren
askeri zümreler için
kullanılan tabir.

Genellikle stratejik öneme sahip büyük kalelerde istihdam edilmek amacıyla mahallinden toplanan ve hizmete alınan askerleri ifade eder. Yerli kulunun Osmanlı askeri sistemine bir zümre teşkil edecek ölçüde dahil oluşu XVI. yüzyılın sonlarından itibaren başlar. Geleneksel askeri sistemin ihtiyaçlara cevap veremez hale gelmesi üzerine taşra şehir ve kasaba halkından toplanan bu askerler tamamen gönüllü statüsünde idiler. Merkezden bir süreliğine gönderilen kapı kulları ile karıştırılmaları için bu adla, bazan da "yerli kulu gönüllüleri" diye anılırlardı. Ayrıca yeniçeri olarak taşrada görev yapanların buralarda dâimî şekilde yerleşmeleri ve bunların çocuklarının da aynı unvanı kullanmalarıyla meydana gelen askeri zümreler "yerli çeri, yerliye" şeklinde adlandırılmış, bu gruplar da bir çeşit yerli kulu haline dönüşmüştür. Genelde bölük adı altında teşkilâtlandırılan yerli kullarından bazıları savaflara serdengeçti unvanıyla katılırlardı. Sayıca fazla olan Bağdat'takilere Bağdat kulu veya beledi asker de denirdi.

XVII. yüzyıl başlarında, burada mevcut yerli kulu statüsündeki yeniçerilerden meşrû vâris bırakmadan ölenlerin terekelerinin kapıkulu yeniçerilerinde olduğu gibi hazineye alınması kararlaştırılmıştır.

Yeniçeri, cebeci, topçu gibi sınıflar yanında serhad kulu genel adı altında teşkilâtlanan azeb, hisar eri (hisarlı, hisar ereni), sekban, lağımçı ve müselleme adı verilen birlikler de vardı. Bu kavramlar zaman zaman birbirinin yerine kullanılmıştır. Yerli kulu askerlerinin kayıtları defterdarlığa bağlı Büyük Kale Kalemî'nde tutulurdu. Ulûfeleri genelde buldukları yerden karşılanan yerli kullarına ihtiyaç halinde merkezden de ödeme yapılırdı. Meselâ Bozcaada yerli kullarının mevâcibi Biga'daki tuzlaların gelirlerinden elde ediliyordu. Eyaletlerde ayrıca deli, gönüllü ve beşlü adlarıyla hizmet veren askeri teşekküller mevcut olup bunlar doğrudan beylerbeyinin maiyetinde hizmet verirdi. XVII. yüzyıldan itibaren sıkça gerçekleşen vali değişiklikleri zaman zaman yerli kulu ile kapı kulu askerlerini karşı karşıya getirir, şiddetli ve kanlı çarpışmalara yol açardı; hatıralar yerli kullarının ihaneti yüzünden kalelerin elden çıktığı bile olurdu. Geri alınan kaleler tahkim edilirken yerli kulu yerleştirilmesine de özen gösterilirdi. Köprülüzâde Fâzıl Mustafa Paşa, Belgrad'ı geri alınca burayı tahkim ederken 2660 civarında yerli kulu koymuştur.

XVII. yüzyıl ortalarında Şam ve Bağdat'taki yerli kulu askerlerinin zamanla sayılarının fazlaca artması kendilerine siyasi ve idari bir kısım işlere karışma hakkı vermiş, bunlar bazan merkezden gönderilen beylerbeyileri de dinlemez olmuştur. XVII. yüzyılın ilk yarısında Bağdat yerli kullarının lideri konumundaki Bekir Subaşı'nın hile ile beylerbeyiliği ele geçirdiği, cezalandırılmak istenince İran şahına sığındığı, Osmanlı Devleti ile Safevîler'i karşı karşıya getirip yıllarca süren bir savaşa yol açtığı bilinmektedir. Nitelikli yüzyılın sonlarında Sadrazam Amcazâde Hüseyin Paşa, Bağdat Valisi Daltaban Mustafa Paşa'ya gönderdiği kâimede oradaki yerli kullarının önemine dikkat çekmiştir (*Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 193-194). Şam ve Bağdat'taki yerli kulları Köprülü Mehmed Paşa'nın sadrazamlığı döneminde tenkil edilmişse de varlıkları devam etmiştir. Askere duyulan ihtiyacı karşılamak amacıyla oluşturulan yerli kullarından genelde beklenen hizmet görülemediği. Yeniçeri Ocağı'nın ilgasından sonra yerli kulları da dağıtılmış, Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye adıyla kurulan modern orduya paralel olarak

II. Selim'in
kul, hisar eri
ve azeb
taifesiyle ilgili
Bağdat
beylerbeyine
gönderdiği
hüküm
(BA, MD, nr. 7,
s. 453, hk. 1308)